

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д. УШИНСЬКОГО»

КАДИШЕВА ЛЮДМИЛА БОРИСІВНА

УДК 159.923.3

**ПСИХОЛОГІЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ПОЧУТТЯ
ВЛАСНОЇ ГІДНОСТІ**

19.00.01 – загальна психологія, історія психології

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» Міністерства освіти і науки, молоді і спорту України.

Науковий керівник – доктор психологічних наук, професор
Саннікова Ольга Павлівна,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського,
завідувач кафедри загальної та диференціальної психології.

Офіційні опоненти – доктор психологічних наук, професор
Рибалка Валентин Васильович,
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України,
провідний науковий співробітник
відділу педагогічної психології і психології праці;

кандидат психологічних наук, доцент
Ситнік Світлана Володимирівна,
Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського,
доцент кафедри теорії і методики практичної психології.

Захист дисертації відбудеться «25» червня 2011 р. о 9 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020 м. Одеса, вул. Старопортофранківська. 26, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020 м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «24» травня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Кузнєцова О.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сьогодні в ситуації глобальних змін у світі й суспільстві найбільш значущим залишається перетворення самої людини та формування нового світогляду, в центрі якого така якість особистості, як почуття власної гідності. Поняття гідності тісно пов'язане з такими моральними категоріями, як совість, честь, відповідальність, що свідчить про складність визначення змісту феномена, що обговорюється.

У психологічній науці уявлення про гідність розвивалися в межах дослідження самосвідомості й самоствавлення (У. Джеймс, І. С. Кон, С. Д. Максименко, В. В. Столін, О. Я. Чебикін), самоповаги (К. О. Абульханова-Славська, Б. І. Додонов, О. Л. Кононко). Серед сучасних українських психологів до проблеми почуття власної гідності та її детермінант проявили інтерес Г. О. Балл, І. Д. Бех, М. Й. Боришевський, І. А. Зязюн, В. О. Моляко, В. Г. Панок, О. П. Саннікова, М. В. Савчин, В. А. Семиченко, Н. В. Чепелева, А. В. Фурман. У цих та інших дослідження переважно зосереджено увагу на висвітленні психологічних характеристик, що притаманні людям із розвиненим почуттям гідності або з його відсутністю. На теперішній час з'явилися роботи українських науковців (Н. М. Білоусова, А. К. Бичко, О. Є. Гуменюк, З. С. Карпенко, Т. Є. Ковальова) і російських психологів (Ю. Е. Зайцева, Т. В. Коротовських, О. А. Любіцька, Ю. П. Платонов, Н. С. Пряжников), присвячених аналізу аксіологічних проблем особистості, психології Я-концепції, ідентичності, професійної й національної гідності.

Розмаїття поглядів щодо сутності почуття власної гідності представлено у множині підходів до його вивчення: психофізіологічного (В. В. Бойко, В. І. Гарбузов, Н. П. Коваленко), філософського (Г. Д. Бандзеладзе, В. Г. Белінський, М. О. Бердяєв); екзистенційно-гуманістичного (К. В. Золотухіна-Аболіна, В. Франкл, Е. Фромм); психоаналітичного (А. Адлер, З. Фройд, К. Хорні, М. Якобі); соціально-психологічного (І. Д. Бех, В. В. Рибалка, Дж. Ролз, Т. Шибутані).

Ця тема залишається актуальною й на сьогоднішній день у зв'язку з неоднозначністю розуміння даного явища, пошуком відповідей на питання про природу й цінність людини, вирішенням практичних завдань формування морально-ціннісного ставлення до іншої людини. Зокрема потребує подальшого вивчення питання про структуру почуття власної гідності, його детермінанти, переживання, пов'язані з цим почуттям.

Таким чином, актуальність предмету дослідження та недостатня розробленість низки питань, які стосуються індивідуальної специфіки почуття власної гідності, зумовили вибір теми дисертаційної роботи «Психологічні детермінанти почуття власної гідності».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилось у рамках наукової програми кафедри загальної та диференціальної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського «Теоретико-методологічні засади дослідження типового та індивідуального в структурі особистості професіонала» (номер держреєстрації № 0109V000193). Тему дисертації затверджено вченою радою Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (протокол № 5 від 27.12.2007 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 2 від 26.02.2008 р.). Автором досліджувались структурні складові почуття власної гідності, його психологічні детермінанти та індивідуально-психологічні особливості, що з ними пов'язані.

Мета дослідження - теоретичне обґрунтування та емпіричне вивчення почуття власної гідності та його психологічних детермінант.

Для досягнення поставленої мети були поставлені такі **завдання**:

1. Здійснити теоретико-методологічний аналіз проблеми почуття власної гідності, виділити його структурні складові, з'ясувати спектр властивостей особистості, гіпотетично пов'язаних з показниками почуття власної гідності і розглянути його психологічні детермінанти.

2. Розробити програму емпіричного дослідження і систему дослідницьких процедур, спрямованих на діагностику характеристик почуття власної гідності та певних властивостей особистості, які вивчаються у співвідношенні з ними.

3. Емпірично дослідити співвідношення між показниками почуття власної гідності і тим спектром властивостей особистості, які можуть виступати в якості їх психологічних детермінант.

4. Дослідити психологічні особливості осіб з різним рівнем і типом почуття власної гідності.

Об'єкт дослідження: почуття власної гідності у системі властивостей особистості.

Предмет дослідження: показники почуття власної гідності та його детермінанти.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз літератури за даною проблематикою, узагальнення, систематизація наукових даних); емпіричні (спостереження, тестування, опитування); статистичні методи обробки даних

(кореляційний, факторний аналіз, U-критерій Манна-Уїтні), яка здійснювалась за допомогою комп'ютерної програми SPSS 13.0 for Windows; методи якісного аналізу даних (контент-аналіз творів, метод «асів», метод «профілів»).

Психодіагностичне дослідження здійснювалось за допомогою методик, що були спрямовані на:

а) діагностику показників почуття власної гідності (тест-опитувальник «Самооцінка почуття власної гідності», розроблений у співавторстві).

б) діагностику властивостей особистості, які гіпотетично пов'язані з параметрами почуття власної гідності: тест-опитувальник дослідження самоставлення особистості В. В. Століна, методика діагностики «Самоактуалізаційний тест» Е. Шостром, опитувальник термінальних цінностей (ОТеЦ) І.Г. Сеніна, тест сенсожиттєвих орієнтацій Д. О. Леонтьєва; опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» Дж. Роттера, 16-РФ особистісний опитувальник Р. Кеттелла.

Дослідження проводилося на базі Севастопольського міського гуманітарного університету, Севастопольського економічного гуманітарного інституту, Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, Севастопольського військово-морського інституту імені П. С. Нахімова зі студентами та слухачами курсів підвищення кваліфікації. Вибірку дослідження склали 266 осіб у віці від 28 до 51 років. Окрема вибірка стандартизації охоплювала 320 осіб.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* в контексті континуально-ієрархічного підходу *надано* системну характеристику почуття власної гідності, яка представлена показниками, що розкривають психологічну сутність феномена: прийняття себе, самоцінність, самоповага, самоконтроль, упевненість, відповідальність; теоретично *обґрунтовані* й емпірично *виділені і описані* типи почуття власної гідності (приймаючий себе, самоцінний, самоконтролюючий, упевнений у собі, відповідальний, самоконтролюючий-упевнений, самоконтролюючий-відповідальний); *доведено*, що особам, які розрізняються за типом і рівнем почуття власної гідності, властива певна специфіка властивостей особистості, закономірно пов'язаних з компонентами почуття власної гідності; *описані* психологічні портрети особистостей з різним рівнем і типом почуття власної гідності; *визначені* детермінанти (локус - суб'єктивного контролю, ціннісні та сенсожиттєві орієнтації, індивідуально психологічні властивості особистості) почуття власної гідності;

- *уточнено* уявлення про психологічну сутність почуття власної гідності; *доповнено* уявлення про зазначений феномен у контексті його

взаємозв'язків з певними властивостями особистості, а також уявлення про функціональне призначення почуття власної гідності.

- *набуло подальшого розвитку* система уявлень про почуття власної гідності, моральні засади особистості, його культурологічні та аксіологічні аспекти.

Практичне значення роботи полягає в розробці валідного й надійного тест-опитувальника показників почуття власної гідності (у співавторстві). Результати апробації дозволяють використовувати його не тільки в наукових, але й у практичних цілях.

Результати теоретико-емпіричного дослідження застосовані в навчальному процесі під час підготовки майбутніх психологів у курсі лекцій з загальної та вікової психології і на практичних заняттях з психодіагностики, а також в роботі студентської наукової лабораторії «Формування професійної Я-концепції студентів-психологів».

Матеріали дисертації впроваджено у навчальний процес Таврійського гуманітарно-екологічного інституту (акт про впровадження № 400-132/10 від 30.08.2010 р.), Кримського інженерно-педагогічного університету (акт про впровадження № 08.3-08/96 від 11.02. 2011 р.) та в освітній процес Севастопольського центру перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ та організацій під час проведення семінару «Профілактика професійного вигорання державних службовців» (акт про впровадження № 271 від 07.12.2010 р.).

Особистий внесок автора в роботах, виконаних у співавторстві. Автором узагальнено стан проблеми, описано феномен почуття власної гідності на основі аналізу теоретико-емпіричних досліджень, виділено компонентний склад показників, досліджено психологічні детермінанти почуття власної гідності; здійснено постановку проміжних дослідницьких завдань на різних етапах створення й апробації методики, самостійно зібрано емпіричний матеріал, проведено математико-статистичну обробку даних та подано їх інтерпретацію

Апробація результатів дисертації здійснена на Міжнародній науково-практичній конференції «Соціалізація особистості в умовах системних змін: теоретичні і прикладні проблеми» (Київ, 2007 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток особистості професіонала в умовах соціально-освітніх трансформацій суспільства: теорія і практика» (Одеса, 2007 р.); Міжнародній науковій конференції аспірантів і молодих науковців «Ломоносов-2007» (Севастополь, 2007 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих науковців «Наука, освіта, суспільство очима молодих» (Рівне, 2008 р.); Міжнародній науково-

практичній конференції «Психологія особистості: теорія, досвід, практика» (Одеса, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретико-методологічні засади дослідження типового та індивідуального в структурі особистості професіонала» (Одеса, 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Духовність у становленні та розвитку особистості» (Київ - Севастополь, 2010 р.); на Всеукраїнській конференції молодих науковців «Розквітання» «Теоретичні та практичні проблеми розвитку та реалізації потенціалу особистості» (Одеса, 2008 р.); II Всеукраїнському психологічному конгресі, присвяченому 110-річчю від дня народження Г.С.Костюка (Київ, 2010 р.); на засіданнях наукового семінару «Особистість у просторі культури» (Севастополь, 2006-2010 р.р.); науково-практичних конференціях та засіданнях кафедри загальної психології Севастопольського міського гуманітарного університету (2007-2010 р.р.), на засіданнях кафедри загальної та диференціальної психології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (2007-2010 р.р.).

Публікації. Результати дослідження представлено в 14 публікаціях: 8 статей, з яких 7 опубліковано в наукових фахових виданнях України; 5 тез наукових конференцій; 1 свідоцтво про реєстрацію авторського права на науковий твір.

Структура роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 214 сторінок комп'ютерного тексту, основний текст роботи викладено на 175 сторінках. Список літератури містить 204 праці українських та зарубіжних авторів, поданий на 18 сторінках. Дисертація проілюстрована 15 таблицями та 12 рисунками. Додатки (3) розміщені на 12 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет дослідження; викладено методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів. Наведено відомості про особистий внесок автора, апробацію, впровадження та публікації, що висвітлюють результати дослідження.

У **першому розділі** роботи «Теоретико-методологічний аналіз вивчення почуття власної гідності особистості» представлено результати теоретико-методологічного аналізу літературних джерел: розглянуто поняття «почуття власної гідності» в історичному контексті, узагальнено основні підходи до його дослідження, описано структурні складові почуття власної гідності, вирізняє його психологічні детермінанти й виокремлено систему

властивостей особистості, які супроводжують прояв почуття власної гідності.

У результаті теоретико-методологічного аналізу літератури встановлено, що уявлення про почуття власної гідності змінювались з часом, суттєво відрізнялись у різних народів, залежали від типу культури. В історичному контексті виділено три періоди в його вивченні. Перший – пов'язаний із зародженням поняття «почуття власної гідності» в західній філософській традиції, в якій були виділені такі критерії гідності, як особистісна відповідальність, свобода, справедливість, гордість, честь (Аристотель, Браччоліні, Ф. Петрарка, Сократ). Другий - визначено як розквіт розуміння «гідності» в західній і вітчизняній науковій думці. У вітчизняній філософії гідність людини пов'язували із самозреченням, служінням вищому ідеалу й вірою в Бога, самопізнанням (М. О. Бердяєв, Г. С. Сковорода, В. С. Соловйов), у західно-філософському описі проблеми визначались такі критерії гідності людини, як розум, воля, вихід за межі самого себе (І. Кант, І. Г. Фіхте, А. Шопенгауер). Третій період охоплює дослідження, що спрямовані на розуміння «гідності» в культурній спадщині як оцінки суспільством тієї або іншої якості людини як найбільш істотної для відображення її гідності (М. С. Грушевський, О. А. Донченко, М. І. Костомаров).

На сучасному етапі вивчення почуття власної гідності можна відокремити п'ять основних підходів до дослідження цього феномену. *Психофізіологічний підхід* спрямований на вивчення співвідношення фізіологічного й психічного, пов'язаний із проблемою інстинктів людини (В. І. Гарбузов, В. В. Бойко, Н. П. Коваленко). У межах *філософського підходу* під терміном «почуття власної гідності» розуміється істотна ознака й властивість, яка відрізняє людину від інших істот (Г. Д. Бандзеладзе, В. Г. Белінський, К. Д. Ушинський). З позицій *екзистенційно-гуманістичного підходу* почуття власної гідності – це трансценденція особистості (вихід за межі самої себе) і гуманізм (гуманне, моральне ставлення). Ранні представники даного підходу - А. Камю, Ж.-П. Сартр висловлювались про те, що голос совісті закликає людину до екзистенційного плану, де доречні пошуки сенсу життя. Більш пізні представники даного підходу «особистісну гідність» розглядали: як джерело сенсу життя (В. Франкл); як цінність (К. В. Золотухіна-Аболіна); як почуття любові до самого себе й інших людей (Е. Фромм). У межах *психоаналітичного підходу* створюється уявлення про почуття власної гідності як особистісне утворення, яке може призводити до невротичного розвитку особистості. Це відображено у ідеях А. Адлера (комплекс переваги), К. Хорні (применшення свого справжнього «Я» за рахунок піднесення інших людей до рівня гігантів), М. Якобі (самооцінка,

приписувана самому собі). Сутність *соціально-психологічного підходу* полягає у розгляді соціальних чинників становлення почуття власної гідності в контексті розвитку національної та професійної самосвідомості особистості: А. Адлер (досягнення значущих цілей через професійне становлення), Дж. Ролз (професійна компетентність), Н. С. Пряжников (самореалізація в праці).

Аналіз літератури свідчить про те, що в багатьох роботах почуття власної гідності розглядається як повага до себе й інших і неприйняття всього, що принижує людину (Г. Д. Бандзеладзе, Б. І. Додонов, Дж. Ролз, Т. Шибутані), як переживання власної цінності й ствердження її, можливо, всупереч обставинам (І. Д. Бех, К. В. Золотухіна-Аболіна, В. В. Рибалка) та як форма прояву самосвідомості й самоконтролю (А. Л. Анісімов, І. Д. Бех, Ю. Е. Зайцева, В. В. Столін). Вивчення теоретико-емпіричних досліджень дало підстави розглядати почуття власної гідності як «внутрішню позицію», власне переживання цінності, оцінку й повагу в собі якостей особистості, що забезпечують моральну регуляцію поведінки відносно себе й інших.

Функції почуття власної гідності розподіляються на когнітивну, оцінну, цінніснопоряджувальну, захисну та регулятивну. Когнітивна функція виступає як процес пізнання своєї індивідуальності; оцінна виділяється як соціально-моральне ставлення до себе й інших; цінніснопоряджувальна функція як формування надцінності, яка має бути узгоджена з добродійністю, захисну функцію виконує сором як охорона гідності від «негідної поведінки»; регулятивна - це процес регуляції своєї психічної діяльності, своєї поведінки відповідно до світогляду, що склався (І. Д. Бех, В. В. Рибалка, В. А. Семиченко, М. Якобі). Така поліфункціональність почуття власної гідності вказує на складну структурованість, внутрішню неоднорідність цієї властивості, що вимагає дослідження саме її структури.

Найважливіший аспект розробки проблеми почуття власної гідності у даному дослідженні пов'язаний з пошуком методологічного підґрунтя для вивчення психологічних складових феномена. У якості такого підґрунтя була обрана континуально-ієрархічна концепція структури особистості О. П. Саннікової. Почуття власної гідності з цих позицій розглядається як інтегральна, цілісна, і самостійна характеристика особистості, у складі якої виділяються три рівні: формально-динамічний (включає характеристики, що відповідають за форму й швидкість протікання психічних явищ, в тому числі переживань, через які актуалізується почуття власної гідності), змістово-особистісний (розкриває зміст почуття власної гідності) та соціально-імперативний (показує культуру прояву почуття власної гідності крізь призму інших, відображає наявні в особистості уявлення про суспільство,

мораль, норми, культуру).

На даному етапі дослідження почуття власної гідності увага зосереджена на його складових, які містять інформацію про психологічну сутність досліджуваного феномена. Аналіз літератури й наші попередні дані дозволили експлікувати та описати комплекс якісних показників почуття власної гідності, які представлені такими компонентами, як прийняття себе, самоцінність, самоповага, самоконтроль, впевненість у собі, відповідальність.

Прийняття себе розглядається як сприйняття себе таким, яким ти є, злагода із самим собою (І. Д. Бех, С. Л. Братченко, С. Р. Пантїлеєв, К. Роджерс, В. Ф. Сафін). *Самоцінність* - як зацікавленість у власному «Я», ствердження власної цінності (Г. О. Балл, В. В. Бойко, А. Г. Спїркін, М. Якобі). *Самоповага* характеризується як віра у власні сили й можливості, як якась глобальна самооцінка (І. Д. Бех, Г. П. Васянович, Б. І. Додонов, В. В. Рибалка). *Самоконтроль* складається з вибору тактики поведінки та контролю і регуляції окремих дій (І. Д. Бех, Л. І. Божович, В. В. Столін, О. Я. Чебикін). *Упевненість у собі* свідчить про самовпевненість, відсутність внутрішньої напруженості, безтурботність і яскраво виражену потребу відчувати себе впевнено (В. І. Гарбузов, А. М. Прихожан). *Відповідальність* розглядається як здатність і потреба передбачити й заздалегідь урахувати можливі наслідки своїх дій (Д. В. Колесов, Н. В. Лейфрїд, В. В. Рибалка).

При вивченні психологічних особливостей осіб з різним почуттям власної гідності встановлено, що серед рис, які відповідають високому рівню цієї особистісної характеристики, у літературі виділяють: вразливість, рішучість, сміливість і схильність до ризику; самовпевненість й наполегливість; інтровертованість, лаконічність у мовленні, емоційну стриманість; скромність, повагу й рівність незалежно від соціального статусу; совість, честь, відповідальність, критичність і вимогливість до себе та інших тощо (І. А. Зязюн, В. В. Рибалка, В. А. Семиченко, А. В. Фурман, Т. Шибутані). Людину з низьким рівнем почуття власної гідності відрізняє підвищене занепокоєння, іноді неупевненість у собі, байдужість, незадоволеність собою, схильність до сумнівів, побоювання невдач, відсутність стимулу для подальшого розвитку особистості (І. С. Кон, К. Муздибаєв, Дж. Ниренберг, В. Г. Панок, М. В. Савчин).

У результаті пошуку властивостей особистості, які пов'язані з почуттям власної гідності, встановлено, що до їх кола можна віднести: характерологічні властивості особистості - висока самооцінка, самовпевненість, домінування, радикалізм, суворість, різкість, егоцентричність, авантюристичність (М. Й. Боришевський, О. Є. Гуменюк, З. С. Карпенко, В. А. Пономаренко), високий самоконтроль,

цілеспрямованість, активність, терпимість (І. Д. Бех, Дж. Ниренберг, В. Франкл, Н. В. Чепелева); темпераментні властивості - закритість, стриманість, незворушність, оптимістичність ставлення до себе, схильність до ризику (В. В. Бойко, К. Ізард, Д.В. Колесов, О. П. Саннікова); моральні якості - самоцінність, гордість, осягнення правди, мужність, свобода (Г. О. Балл, В. А. Семиченко, В. В. Рибалка); якості особистісної зрілості - намір додержуватися деяких норм, лідерські схильності, уміння проявляти ініціативу в міжособистісних відносинах, цілісність, усвідомленість, відповідальність (К. Ізард, В. О. Леонт'єв, О. А. Любіцька).

Дані про зв'язок почуття власної гідності із показниками самоствавлення й самоактуалізації та характеристиками, які зумовлюють способи прояву почуття власної гідності (локус - суб'єктивного контролю, ціннісні та сенсожиттєві орієнтації, індивідуально психологічні властивості особистості) (А. Бандура, Е. В. Галажинський, В. О. Леонт'єв, А. Маслоу, С. Р. Пантелєєв) дали підстави для вивчення співвідношення між показниками досліджуваних психологічних явищ.

Другий розділ - «Методичне забезпечення емпіричного дослідження почуття власної гідності особистості» присвячений опису побудови етапів дослідження, обґрунтування репрезентативності вибірки, огляду методів і методик, що дають інформацію про почуття власної гідності й гіпотетично пов'язаних з ним властивостей особистості; наведено результати апробації тест-опитувальника «Самооцінка почуття власної гідності».

Вивчення психодіагностичної літератури показало, що серед нечисленної кількості методик, спрямованих на вивчення почуття власної гідності, відсутні методики, що діагностують його компонентний склад. На основі аналізу літератури та власних попередніх емпіричних досліджень, що проводилися за допомогою контент-аналізу творів-звітів на тему «Уявлення про людину з почуттям власної гідності або без нього», бліц-опитувальника, проективної методики «Незакінчена казка», були доповнені уявлення про почуття власної гідності. Відповідно до задач дослідження, його методологічних засад і вимог психометрики було створено (у співавторстві) і апробовано тест-опитувальник «Самооцінка почуття власної гідності». Методика діагностує представлені компоненти почуття власної гідності: прийняття себе, самоцінність, самоповага, самоконтроль, упевненість у собі, відповідальність. Емпірична перевірка конструкту тесту за допомогою факторного аналізу індикаторів - відповідей підтвердила правильність угруповання шкал для діагностики означених показників почуття власної гідності. Перевірка тест-опитувальника на надійність і валідність за допомогою методів розподілу навпіл, повторного і паралельного тестування

підтвердила можливість його використання не тільки в наукових, але й в практичних цілях.

Для вивчення певного кола властивостей особистості, з якими в ході теоретичного аналізу було виявлено співвідношення почуття власної гідності, підбрано психодіагностичний інструментарий Комплекс методик склали: тест-опитувальник дослідження самоствавлення особистості В. В. Століна, методика діагностики «Самоактуалізаційний тест» Е. Шостром, опитувальник термінальних цінностей (ОТеЦ) І. Г. Сеніна, тест сенсожиттєвих орієнтацій Д. О. Леонтьєва; опитувальник «Рівень суб'єктивного контролю» Дж. Роттера, 16-РФ особистісний опитувальник Р. Кеттелла.

У третьому розділі «Результати емпіричного дослідження почуття власної гідності особистості, його детермінант та їх обговорення» представлені емпіричні дані, які розкривають характер взаємозв'язків почуття власної гідності з широким спектром властивостей особистості, що супроводжують його прояви; специфіку групування виділених показників; результати аналізу психологічних особливостей осіб, які відрізняються рівнем та типом почуття власної гідності.

Кореляційний аналіз виявив характер зв'язку між показниками почуття власної гідності та показниками самоствавлення, самоактуалізації, локусу - суб'єктивного контролю, ціннісних та сенсожиттєвих орієнтацій та іншими властивостями особистості.

У табл. 1 наведені результати кореляційного аналізу показників почуття власної гідності та шкали ціннісних та сенсожиттєвих орієнтацій.

Таблиця 1

Значимі кореляційні зв'язки між показниками почуття власної гідності та шкалами ціннісних (ЦО) та сенсожиттєвих орієнтацій (СО)

Показники властивостей, що вивчають		Показники почуття власної гідності					
		Прийняття себе (ПС)	Самоцінність (СЦ)	Самоповага (СП)	Самоконтроль (СК)	Упевненість у собі (ВС)	Відповідальність (ВД)
Показники ЦО	ВПР		220*		123		
	ВМС		155				
	КР	322*	377*	241*	202*	205*	328*
	АСК	233*	319*	212*	233*	194*	327*
	РС	274*	320*	261*	210*	227*	378*
	Д	275*	335*	292*	224*	222*	365*
	ДЗ	212*	287*	214*	304*	208*	380*
	ЗВІ	339*	300*	247*	263*	194*	360*

Показники СО	ОЖ	134	143		223*		171*
	Ці				133		209*
	ПРО		121		199*		127
	Ре				189*		201*
	ЛЯ				206*		248*
	ЛКЖ	168*	174*	154	215*	130	202*

Примітка. 1. Нулі й коми опущені; 2. Позначення * указує на рівень значущості - $p < 0,01$, без позначення - $p < 0,05$. 3. Умовні позначення: ВПР - власний престиж, ВМС - високе матеріальне становище, КР – креативність, АСК - активні соціальні контакти, РС - розвиток себе, Д - досягнення, ДЗ - духовне задоволення, ЗВІ - збереження власної індивідуальності, ОЖ - осмисленість життя, Ці - цілі в житті, ПРО - процес життя, Ре - результативність життя, ЛЯ - локус контролю - Я, ЛКЖ - локус контролю – життя.

Аналіз представленої таблиці показує, що показники почуття власної гідності виявляють значущі кореляційні зв'язки з більшістю параметрів ціннісних орієнтацій. Додатні статистично значущі кореляційні зв'язки свідчать про вплив ціннісних орієнтацій на почуття власної гідності. Такі характеристики, як надмірна зацікавленість у власному «Я», прагнення до самовдосконалення і старання зберегти неповторність і своєрідність особистості, а також прагнення до задоволення бажаного рівня матеріального благополуччя можуть впливати на емоційне прийняття, відчуття цінності особистості. На вміння контролювати свої емоції й внутрішню саморегуляцію впливає задоволеність або незадоволеність своїм життям у сьогоднішні, уміння приходити до певних рішень і втілювати їх у життя, оцінка пройденого відрізка життя, відчуття того, наскільки продуктивною й осмисленою була прожита її частина. Отримані зв'язки підтвердили припущення про те, що серед детермінант почуття власної гідності виділяються такі характеристики, які обумовлюють способи прояву почуття власної гідності, а саме: ціннісні та сенсожиттєві орієнтації.

Встановлена загальна тенденція у взаємозв'язку показників почуття власної гідності і шкал локус-суб'єктивного контролю, яка має характер зворотної залежності. Від'ємні зв'язки свідчать про те, що ступінь відповідальності може змінюватись через недостатній контроль, нездатність дотримуватися прийнятої лінії поведінки, недисциплінованість і внутрішню конфліктність. Отримано додатні зв'язки почуття власної гідності зі шкалами самоставлення й самоактуалізації, а також факторами особистості: темпераментні - Q_4^- (розслабленість), C^+ (сила «Я»), O^- (самовпевненість, помірна адекватність), A^+ (афектотимія), H^+ (сміливість); особистісні - N^- (природність, наївність), Q_2^- (соціабельність), M^- (практичність), I^- (твердість),

Е (конформність). Саме особистісні властивості найбільшою мірою продемонстрували кореляційні залежності з більшістю показників почуття власної гідності, що дає можливість виділити їх як деякі детермінанти.

У результаті факторного аналізу показників була отримана модель, яка містить: «фактор цінностей», «самоактуалізація – підпорядкованість», «внутрішня локалізація контролю за подіями життя – стереотипність», «власний престиж – соціабельність». Застосування цього методу дозволило упорядкувати безліч параметрів, які вивчалися у співвідношенні з почуттям власної гідності, установити взаємозв'язок і функціональну єдність складових почуття власної гідності, термінальних цінностей, рівня локус-суб'єктивного контролю, індивідуально-психологічних особливостей і сенсожиттєвих орієнтацій особистості, а також виділення їх як детермінант.

Було вивчено (за підсумками якісного аналізу) індивідуальні відмінності в прояві самоствавлення, самоактуалізації, локусу контролю, ціннісних та сенсожиттєвих орієнтацій, факторів особистості за Р. Кеттеллом у осіб, які розрізняються почуттям власної гідності. За допомогою методу «асів» було виділено групи осіб, що характеризуються домінуванням одного або декількох з компонентів почуття власної гідності, тобто виявлені групи з «полімодалними» (самоконтролюючий-упевнений, самоконтролюючий-відповідальний) та «мономодальними» (приймаючий себе, самоціннісний, самоконтролюючий, упевнений у собі, відповідальний) типами. Було вивчено «психологічні портрети» представників кожної групи у контексті широкого спектру властивостей особистості.

На рисунку 1 представлені профілі особистісних факторів з різним почуттям власної гідності.

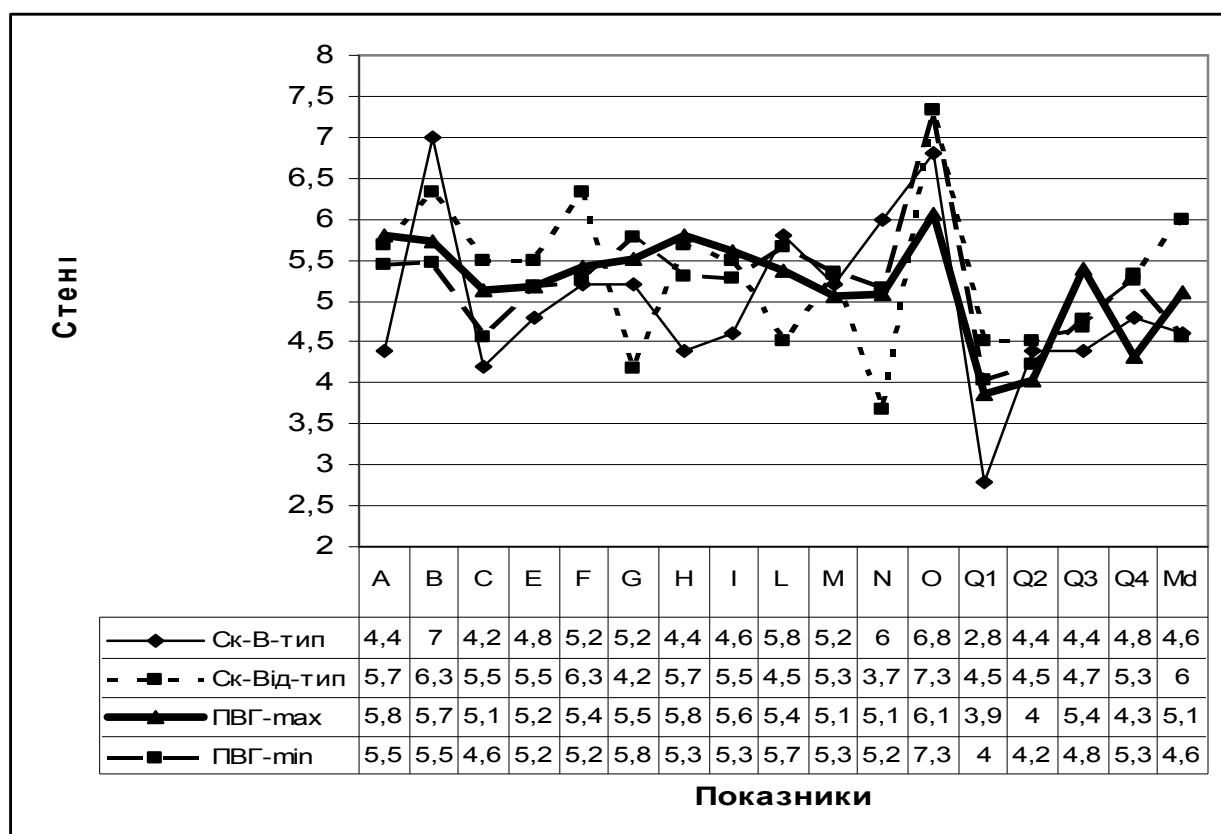

Рис.1. Профіль показників особистісних факторів за методикою Р.Кеттелла у групах, що розрізняються за типом почуття власної гідності.

Для осіб самоконтролюючого-упевненого типу почуття власної гідності (Ск – В) характерно: високі загальні здібності, абстрактність мислення (В⁺), усталені погляди, ідеї, прийняття тільки того, що випробовуване часом (Q₁⁻). Вони схильні до почуття провини, вимогливі до себе, перебувають під владою настроїв, уразливі (O⁺). Таким людям властива емоційна нестійкість, мінливість, занепокоєння. Вони перебувають під впливом почуттів, легко починають хвилюватися, у ситуаціях неуспіху виходять з рівноваги (С⁻).

Особі самоконтролюючого-відповідального типу (Ск - Від) схильні до почуття провини, самобичування. Для них характерне почуття провини, яке служить моральним сигналом (O⁺). Такі люди природні, безпосередні, злегка наївні й відверті. Вони сліпо вірять у людську гідність (N⁻). При цьому можуть бути непостійними, мінливими, незалежними і неорганізованими, якщо проблемна ситуація виходить за межі їх контролю. Для них характерним є схильність до почуттів, незгода із загальноприйнятими моральними нормами, стандартами (G⁻). Їх відрізняє кмітливість, швидка навченість (B⁺). Ці якості поєднуються з безтурботністю, життєрадісністю, енергійністю, спритністю й імпульсивністю (F⁺).

Представники групи з максимальною вираженістю почуття власної гідності (ПВГ – max) переконані у правильності своїх учинків, схильні до компромісів відносно нових людей (Q₁⁻). Послідовні у своїх діях і вчинках,

прагнуть працювати й ухвалювати рішення разом з іншими (Q_2^-). Їх психологічний портрет включає такі характеристики нефрустрованості (Q_4^-): незворушність, низька тривожність, емоційна розслабленість, що проявляється у відсутності сильних спонукань і бажань, спокійному ставленні до успіхів і невдач, задоволеності існуючим станом справ. Для них характерна гіпотимія, що проявляється у схильності до почуття провини, вразливості, скрупульозності і стурбованості. Через сильне почуття обов'язку й відповідальності осіб даного типу найчастіше не задовольняє результат навіть при позитивному результаті подій (O^+). Однак саме раціональне почуття провини допомагає людині вчиняти морально, ставитися до інших співчутливо й великодушно, проявляти ініціативу, виправляти свої помилки.

Особи с мінімальною вираженістю почуття власної гідності (ПВГ – min) відрізняються невпевненістю в собі, підвищеним занепокоєнням. Вони схильні до переживання страхів, самозвинувачення, самодокорів. Особливістю таких людей є пригнічений настрій, тривога, метушня, іноді самотність (O^+). При цьому для них характерні консерватизм поглядів, повага до усталених думок, ідей, недовіра до новизни (Q_1^-). Вони прагнуть працювати разом з іншими, залежати від них (Q_2^-). Представники цієї групи відрізняються емоційною нестійкістю, мінливістю, неспокійністю, мають тенденції поступатися, ухиляються від відповідальності, нестійкі в інтересах, легко починають хвилюватися, схильні до іпохондрії і стомлюваності (C^-).

У результаті теоретико-методологічного та якісного аналізу встановлено, що серед детермінант, що впливають на почуття власної гідності, виділяються такі характеристики, як локус-суб'єктивного контролю, ціннісні й сенсожиттєві орієнтації, прояви яких взаємозалежні з почуттям гідності й не тільки спричинюють його, а відчують вплив з боку почуття власної гідності, беручи участь у зміні детермінант.

ВИСНОВКИ

В дисертаційній роботі здійснено дослідження почуття власної гідності з позицій системного підходу. Відповідно до мети і завдань дослідження розробка проблеми велась в двох напрямках. Перший пов'язаний з необхідністю концептуалізації феномена, що вивчається, і з пошуком його структурних компонентів. Другий напрямок визначає спектр властивостей особистості, які закономірно пов'язані з показниками почуття власної гідності і здійснює пошук певних детермінант, що визначають його прояви.

1. У даному дослідженні почуття власної гідності розглядається як інтегральна особистісна характеристика, комбінація певних складових якої робить її цілісним, самостійним утворенням. Згідно континуально-ієрархічного підходу, почуття власної гідності специфічно виявляється на

трьох рівнях (формально-динамічному, змістово-особистісному, соціально-імперативному). Розглядаючи почуття власної гідності на якісному рівні, окреслюються такі характеристики, які містять інформацію про психологічну сутність досліджуваного феномена.

Встановлено, що якісні показники почуття власної гідності відображають психологічну сутність означеного феномена, яка виявляється у переживанні власної цінності та відрізняється прийняттям себе таким, який є, внутрішньою злагодою (прийняття себе), інтересом до власного «Я», любов'ю до себе, відчуттям цінності власної особистості (самоцінність), вірою у власні сили й можливості (самоповага), високим контролем за своїми емоціями, схильністю до усвідомлення й оцінювання своїх психічних станів і дій (самоконтроль), стійким ставленням до себе як носія певних зобов'язань (упевненість у собі), здатністю і потребою передбачати й наперед ураховувати можливі наслідки своїх дій (відповідальність).

2. Для діагностики якісних показників почуття власної гідності згідно до вимог психометрики розроблено в співавторстві психодіагностичну методику «Самооцінка почуття власної гідності», апробація якої показала достатній ступінь її надійності і валідності.

3. Теоретично обґрунтовано й емпірично доведено наявність додатніх зв'язків почуття власної гідності із такими властивостями особистості, як самовпевненість, помірна адекватність (O^-), розслабленість (Q_4^-), сила Я (C^+), афектотимія (A^+), соціальна сміливість (H^+), конформність (E^-), слабкість «над-Я» (G^-), природність, наївність (N^-), соціабельність (Q_2^-), практичність (M^-) і твердість (I^-); з показниками самоставлення й самоактуалізації, дзеркальним Я, самоповагою, самоприхильністю, конфліктністю, самозвинуваченням, спонтанністю, самоприйняттям; з локус-суб'єктивним контролем; показниками ціннісних орієнтацій (власний престиж, креативність, активні соціальні контакти, розвиток себе, досягнення, духовне задоволення, збереження власної індивідуальності) і всіма показниками сенсожиттєвих орієнтацій.

Здійснення факторного аналізу дозволило згрупувати всі досліджувані показники й отримати чотири фактори: «фактор цінностей», «самоактуалізація – підпорядкованість», «внутрішня локалізація контролю за подіями життя – стереотипність», «власний престиж – соціабельність».

4. Характер отриманих зв'язків визначається психологічною сутністю розглянутих явищ і статистично підтверджує висунуте припущення про те, що такі особистісні властивості, як локус-суб'єктивного контролю, термінальні цінності, сенсожиттєві орієнтації впливають на почуття власної гідності і виступають детермінантами почуття власної гідності, беручи участь у процесі взаємодетермінації.

5. За допомогою якісного аналізу (метод «асів» і «профілів») були виділені групи осіб (типи) з домінуванням одного або кількох компонентів почуття власної гідності. Такий підхід дозволив вивчити індивідуально-психологічні особливості почуття власної гідності, що виявляється у специфіці пов'язаних з ним рис особистості.

6. Встановлено, що кожний «мономодальний» тип характеризується певними особистісними рисами, які відповідають конкретному аспекту почуття власної гідності. Приймаючий себе тип відрізняється безумовним самоприйняттям, схвалює свою життєву позицію, відвертий, природний та мужній. Самоцінний тип притримується тих ідеалів і цінностей, які вважає основоположними, він впевнений у правильності своїх вчинків, відрізняється врівноваженістю та непохитністю. Особи самоконтролюючого типу відрізняються здібністю до саморегуляції, вмінням брати на себе відповідальність, а також такими рисами як вимогливість до себе, рішучість та наполегливість. Представників впевненого типу ідентифікують за імпульсивністю, енергійністю, динамічністю. А от особи з відповідальним типом, навпаки, демонструють сталі погляди та послідовність в діях, при цьому вони мають гостре відчуття обов'язку і відповідальності та, разом з тим, високий рівень домагань.

Особи з «поліmodalним» типом почуття власної гідності відрізняються здатністю до саморегуляції, керуються своїми поглядами і цінностями, цілісно сприймають світ, цінують власні сили, підвищують рівень своєї освіти заради розвитку своїх здібностей (самоконтролюючий-впевнений тип); інші характеризуються схильністю до раціонального почуття провини, яке допомагає чинити по совісті та виправляти свої помилки, надають більш важливе значення зовнішнім обставинам - керівництву, колегам, прагнуть до командної роботи (самоконтролюючий-відповідальний тип). Їм властива задоволеність і незворушність, схильність до осмислення свого життя, цінність відчуття успішності як в житті в цілому, так і в повсякденній діяльності (ПВГ – max). Проте особи з низькою вираженістю всіх компонентів почуття власної гідності характеризуються як емоційно нестійкі, опікуються високим рівнем свого матеріального добробуту (ПВГ – min).

7. Кількісний та якісний аналіз дозволив підтвердити теоретичні уявлення про роль показників локус-суб'єктивного контролю, термінальних цінностей, сенсожиттєвих орієнтацій і індивідуально-психологічних властивостей особистості у детермінації почуття власної гідності.

8. Зазначається, що дане дослідження не охоплює все коло актуальних питань, що стосуються проблеми почуття власної гідності, співвідношення його показників з широким спектром властивостей особистості.

Перспективним у даному контексті є подальше вивчення змістового рівня почуття власної гідності та його детермінант, дослідження проблем гендерної специфіки почуття власної гідності, національної та професійної гідності.

Основний зміст дисертації відображено у таких **публікаціях**:

1. Кадышева Л. Б. Результаты исследования имплицитных представлений о чувстве собственного достоинства / Л. Б. Кадышева // Наука і освіта. – 2006. – № 5-6. – С. 36 – 40.

2. Кадышева Л. Б. Проблема вивчення «гідності» в міждисциплінарному аспекті / Л. Б. Кадышева // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України [за ред. С.Д.Максименка]. – Т. IX, Ч. 1. – 2007. – С. 172–179.

3. Кадышева Л. Б. Особенности проявления профессионального достоинства в процессе обучения в ВУЗе / Л. Б. Кадышева // Наука і освіта. – 2007. – № 8-9. – С. 57 – 60.

4. Кадышева Л. Б. Аналіз самооцінки студентів як складової почуття власної гідності / Л. Б. Кадышева // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія Психологія. – 2008. – № 793. – Вип. 39. – С. 191. – 196.

5. Кадышева Л. Б. Почуття власної гідності і самоствавлення / Л. Б.Кадышева // Наука і освіта. – 2009. – № 6. – С. 117 – 121.

6. Кадышева Л. Б. Результаты апробации оригинального опитувальника «Самооцінка почуття власної гідності» / Л. Б. Кадышева, О. П. Саннікова // Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського. – 2010. – № 5-6. – С. 71 – 77.

7. Кадышева Л. Б. Співвідношення показників почуття власної гідності й самоактуалізації (кореляційний і якісний аналіз) / Л. Б. Кадышева // Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України [за ред. С.Д. Максименка]. – Т. XII, Ч. 3. – 2010. – С. 192–200.

8. А. с. Тест – опитувальник «Самооцінка почуття власної гідності» / О. П. Саннікова, Л. Б. Кадышева – №29691; заявл. 31.07.09.

9. Кадышева Л.Б. Личностное достоинство как предмет научного анализа / Л.Б. Кадышева : матеріали Міжнар. наук. конф. [«Ломоносовские чтения»], (Севастополь, 3-4 травня 2007 р.) / Черноморський філіал Московського державного університету ім. М.В. Ломоносова – Севастополь: НПП «ЭКОСИ-Гидрофизика», 2007.– С. 336 – 333.

10. Кадышева Л. Б. Проявление профессионального достоинства у студентов-психологов / Л. Б. Кадышева // Горизонты образования. – 2007.– № 3. – С. 36 – 41.

11. Кадишева Л. Б. Психологічні особливості прояву професійної гідності в осіб з різним досвідом роботи / Л. Б. Кадишева : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Розвиток особистості професіонала в умовах соціально-освітніх трансформацій суспільства: теорія і практика»], (Одеса, 7-8 травня 2007 р.) / МОН України, ПДПУ ім. К.Д.Ушинського. – Одеса: СМІЛ, 2007. – С. 37 – 41.

12. Кадишева Л. Б. Аналіз феномена почуття власної гідності / Л. Б.Кадишева, О. П. Саннікова : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. молодих науковців [«Наука, освіта, суспільство очима молодих»], (Рівне, 15-16 травня 2008 р.) / МОН України, Рівненський держ. гуман. ун-т. – Рівне: РДГУ, 2008. – 117 – 118.

13. Кадишева Л. Б. Почуття власної гідності й самореалізація особистості / Л. Б. Кадишева : матеріали Всеукр. конф. молодих науковців «Розквітання» [«Теоретичні та практичні проблеми розвитку та реалізації потенціалу особистості»], (Одеса, 26 квітня 2008р.) / МОН України, Одеський нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечникова, 2008. – С. 70 – 72.

14. Кадишева Л. Б. Взаємозв'язок показників почуття власної гідності та психологічних факторів особистості (за Р. Кеттелом) / Л. Б. Кадишева : матеріали II Всеукр. психолог. конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г. С. Костюка, (Київ, 19-20 квітня 2010 р.) / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С.Костюка. – Т. III. – 2010. – С. 71 – 74.

АНОТАЦІЇ

Кадишева Л. Б. Психологічні детермінанти почуття власної гідності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01. – загальна психологія, історія психології. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», Одеса, 2011.

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичний і емпіричний аналіз феномена почуття власної гідності як інтегральної багатокomпонентної особистісної характеристики, її компонентів та психологічних детермінант. Його структура представлена в рамках континуально-ієрархічного підходу. Склад якісних показників представлений компонентами: прийняття себе, самоцінність, самоповага, самоконтроль, впевненість у собі, відповідальність. Для діагностики психологічних складових феномена почуття власної гідності у співавторстві з науковим керівником було розроблено оригінальну методику «Самооцінка почуття власної гідності».

Виявлено психологічні характеристики особистості, які співвідносяться

з досліджуваною властивістю. Доведено вплив показників локус-суб'єктивного контролю, термінальних цінностей, сенсожиттєвих орієнтацій і індивідуально психологічних властивостей особистості у детермінації почуття власної гідності.

За результатами якісного аналізу були виявлені індивідуально-психологічні особливості почуття власної гідності, описані психологічні портрети осіб із різним типом і рівнем почуття власної гідності.

Ключові слова: почуття власної гідності, прийняття себе, самоцінність, самоповага, самоконтроль.

Кадышева Л. Б. Психологические детерминанты чувства собственного достоинства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01. – общая психология, история психологи. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д. Ушинського», Одеса, 2011.

В диссертационном исследовании представлен теоретический и эмпирический анализ феномена чувства собственного достоинства. В диссертации чувство собственного достоинства рассматривается как устойчивая интегральная, поликомпонентная характеристика личности. Его структура представлена в работе в рамках континуально-иерархического подхода (формально-динамический, содержательно-личностный, социально-императивный уровни). Качественный состав показателей представлен компонентами: принятие себя, самооценność, самоуважение, самоконтроль, уверенность в себе, ответственность. Для диагностики психологических составляющих феномена чувства собственного достоинства в соавторстве с научным руководителем была разработана методика «Самооценка чувства собственного достоинства». Результаты апробации тест-опросника свидетельствуют о высокой степени его надежности и валидности.

Вывявлены психологические характеристики личности, с которыми соотносится изучаемое свойство. В результате корреляционного анализа выявлены связи между качественными показателями чувства собственного достоинства и шкалами самоотношения и самоактуализации, показателями локус-суб'єктивного контроля, ценностных и смысложизненных орієнтацій, факторами личности (по Р. Кеттэллу). Подтверждены теоретические представления о роли показателей локус-суб'єктивного контроля, термінальных цінностей, смысложизненных орієнтацій и індивідуально - психологических свойств личности в детерминации чувства собственного достоинства.

Качественный анализ позволил выделить и описать полимодальные и мономодальные типы чувства собственного достоинства. Сравнение психологических портретов лиц с разным типом чувства собственного достоинства показало, что принимающий себя тип характеризуется безусловным принятием себя и одобрением своей жизненной позиции, откровенностью, естественностью, мужественностью. Личности с самоценностным типом придерживаются тех идеалов, ценностей, которые являются для них основополагающими, убеждены в правильности своих поступков, отличаются уравновешенностью, невозмутимостью. Особенностью лиц самоконтролирующего типа является наличие способности к саморегуляции, умение брать на себя ответственность, требовательность к себе, решительность, настойчивость. Представители уверенного в себе типа характеризуются импульсивностью, энергичностью, динамичностью. Лица с ответственным типом имеют установившееся взгляды, последовательны в своих действиях и поступках, испытывают сильное чувство долга и ответственности, имеют высокий уровень притязаний.

Установлено, что лицам с высоким уровнем чувства собственного достоинства свойственна заинтересованность в собственном «Я», стремление к высокой оценке и самооценке своей личности. Они невозмутимы, имеют рациональное чувство вины, которое помогает им поступать морально. Лица с низким уровнем чувства собственного достоинства отличаются эмоциональной неустойчивостью, переменчивостью, неуверенностью в себе, плохой саморегуляцией, размытым локусом «Я».

Ключевые слова: чувство собственного достоинства, принятие себя, самоценность, самоуважение, самоконтроль.

Kadysheva L. B. Psychological determinants of the feeling of self-respect. – Manuscript.

The dissertation for the Candidate Degree in psychological sciences in speciality 19.00.01 – General Psychology, History of Psychology. – The State institution ‘K.D. Ushinsky South-Ukrainian National Pedagogical University’, Odessa, 2011.

There are theoretical and empirical analyses of the feeling of Self-respect introduced in the research. The feeling of Self-respect is considered as a steady integral poly-component characteristic of a personality. The structure of the feeling is comprehended from the view of continual-hierarchical approach. The qualitative structure of the indices of Self-respect is presented as a combination of the following components: Self-acceptance, Self-importance, Self-esteem, Self-control, Self-confidence, responsibility. There is an original method named ‘Self-

assessment of the Feeling of Self-respect' devised in the co-authorship with the supervisor of the study for the diagnostics of the psychological components of the feeling of Self-respect.

There are psychological characteristics of Personality which the feeling of Self-respect correlates with revealed. The advanced theoretical conceptions about the role of locus-subjective control, terminal values, sense-living orientations and individual-psychological properties of a personality in the process of Self-respect determination are confirmed.

The qualitative analysis results in having the individual-psychological peculiarities of the feeling of Self-respect revealed and the psychological portraits of persons with different levels of Self-respect described.

Key-words: Self-respect, Self-acceptance, Self-importance, Self-esteem, Self-control.